

J. Vepštas gimė 1925 m. sausio 8 d. Panevėžio aps. Krekenavos vls. Petriškių kaime ūkininkų Antano ir Mortos Vepštų šeimoje. Daugiavaikėje šeimoje Jonas buvo ketvirtas vaikas. Daršti Vepštų šeima savo jėgomis įdirbo iš miško atkovotą žemę. Palaipsniui jie prasigyveno ir sėkmingai darbavosi savo ūkyje, tol, kol mūsų Tėvynės neužplūdo okupantų iš Rytų ordos... Tiesa, per pirmąją okupaciją 1940 m. jų šeima nedaug nukentėjo. Karui prasidėjus per daug jų nepalietė ir vokiečių okupacija 1941 – 1944 m. Tik juos, kaip ir visus Lietuvos gyventojus, slėgė įvairios vokiečių valdžios prievolės.

Deja, kuomet frontas nuslinko į vakarus ir Lietuvą vėl užplūdo ordos barbarų iš Rytų, Lietuvoje prasidėjo tikras košmaras, kurio neįmanoma apsaityti. Užplūdę Lietuvą okupantai, nusižengdami tarptautinėms normoms (mat jie buvo įsitikinę esą ne okupantai, o išvaduočiai), 1944 m. vasarą paskelbė jaunų vyrų mobilizaciją. Jie nutarė lietuvius siųsti į fronto mėsmalę, nes jau labai trūko patrankų mėsos. Pakluso ir nuėjo į mobilizacijos punktus tik labai maža lietuvių dalis. Dauguma šaukiamojo amžiaus vyrų išsislapstė ar pasitraukė į miškus. Pastarųjų tarpe buvo ir Jonas Vepštas. Įsiutę okupantai ėmė prievarta gaudyti vyrus. Daugelyje Lietuvos vietų jie surengė nekaltų gyventojų skerdynes, sudegino išstisus kaimus. Neišvengė šios nelaimės ir Vepštų taiki šeima. 1944 m. lapkričio mėnesį Ramygalos sribai įsiveržė į Vepštų namus Miško-Polivarko kaime (į pietus nuo Ėriškių gyvenvietės). Jie nušovė tėvą Antaną Vepštą ir jo žmoną 50-etę Mortą. Sužvėrėję budeliai nepagailėjo net mažamečių vaikų. Jie nušovė 14-metį sūnų Alfonsą, 9-metį Algirdą ir 6-metę dukrelę Veroniką. Žiauriai susidoroję su šeima, okupantai padegė namus. Tik 15-metis sūnus Vytautas, tuo metu kai sribas Tribušauskas peiliu pribaginėjo jo sesutę, sugebėjo iššokti pro langą ir išvengė žiaurus likimo. Jis vienmarškinis, basas naktį nubėgo per Pailių girią pas vyresnę, jau ištekėjusią seserį, kuri gyveno Padvarnikuose prie Truskavos. Kitą dieną sribai atlėkė ir čia, nes jiems buvo nereikalingas žudynių liudininkas, tačiau Vytautas jau buvo paslėptas pas kaimynus. Vėliau vaikiną prisijungė prie savo brolio Jono ir tapo laisvės kovotoju. Šis žiaurus įvykis labai sukrėtė Krekenavos gyventojus, nes buvo išžudyta vos ne visa taiki ūkininkų šeima.

Netekę tėvų, brolių ir sesers, praradę gimtuosius namus Jonas ir Vytautas neturėjo pasirinkimo. Vienintelis jų pasirinkimas buvo laisvės kovotojų prieš okupantus kelias. Jonui tada buvo 19, o Vytautui vos 14 metų. Iš pradžių jie priklausė Vyčio apygardos Petro Pakšio – Mokytojo būriui. Šį partizanų apygarda Panevėžio apskrityje buvo įkurta pirmoji. Tiesa, pradžioje jos centras formavosi Ukmergės apskrityje, kur jau buvo susikūrę du partizanų rajonai. Tiksliai apygardos įkūrimo data nežinoma, tačiau vietos NKGB organai specialiame pranešime LTSR saugumo komisariui gen. Jefimovui pranešė, kad 1944 m. pabaigoje Siesikų, Pagirių, Taujėnų, Raguvos, Ramygalos ir Vadoklių valsčiuose įkurta apygarda „Vytis.“ Pirmą žinomesnę kovą su okupantais apygardoje įvyko 1944 m. spalio 3 d. Prano Kecoriaus – Fiurerio vadovaujamas partizanų būrys užpuolė Vadoklių miestelio milicijos būstinę ir išvadavo suimtus vyrus, kurie vengė eiti į rusų kariuomenę. Iš pradžių J. Vepštas – Paukštelis kovojo Petro Pakšio – Mokytojo partizanų būryje, kuris priklausė Vyčio apygardai. Nuo 1944 m. rudens Petro Pakšio – Mokytojo vadovaujami vyrai kovojo Ramygalos, Naujamiesčio, Krekenavos ir Panevėžio valsčiuose.

Jonas Vepštas-Paukštelis

1944 m. gruodžio mėnesį Panevėžio apskrityje okupantai jau buvo subūrę 16 sribų būrių, iš viso 572 žmonės. Šie kolaborantai turėjo padėti vidaus kariuomenės daliniams kovoti su partizanis. Tačiau ta kova ne visada buvo sėkminga. Štai 1945 m. balandžio 17 d. net 23 Pagirių miestelio sribai su ginklais (1 kulkosvaidis, 3 automatai, 14 šautuvų ir daug šovinių) perėjo pas partizanus. Kai kurie sribai teikdavo partizanamams žinias apie numatomus veiksmus ar parūpindavo šaudmenų.

Vyčio apygardos teritorijoje labai anksti, jau 1945 metų vasarą, pradėjo veikti okupantų suorganizuoti agentų smogikų būriai. Apsirengę partizanų uniformomis su jų skiriamaisiais ženklais, šios gaujos partizanų vardu vykdė provokacijas, terorizavo ir žudė taikius gyventojus. Pirmoje eilėje tuos, kuriuos įtardavo bendradarbiaujant su partizanis. Tačiau ši okupantų provokacinė veikla, matyt, nebuvo labai efektyvi, todėl 1945 m. birželio mėnesį į Panevėžį kovai su „banditizmu“, t.y. su laisvės kovotojais buvo perkeltas 25-asis šaulių pulkas vadovaujamas plk. Skorodumovo. Jis įsikūrė buvusiose žydų gimnazijos patalpose, Elektros gatvėje Nr. 15. Šis pulkas tada priklausė 4-ajai NKVD šaulių divizijai, kuriai vadovavo gen. P.Vetrovas.

1945 m. Vyčio apygardos laisvės kovotojus labai rėmė Panevėžio apskrities ir miesto gyventojai. Ypač daug jiems padėjo Panevėžio ligoninės medicinos darbuotojai. 1945 metais šioje ligoninėje gydėsi 50 žmonių su šautinėmis žaizdomis. Šios ligoninės chirurgianiam skyriuje tada dirbo chirurgas Albertas Gocentas, kuriam teko operuoti daug sužeistų laisvės kovotojų. Deja, 1945 m. spalio mėn. okupantai jį suėmė, nuteisė ir išvežė į Sibiro lagerius.

1947 m. Iakričio 2 d. žuvo Petras Pakšys – Mokytojas. Tuomet J. Vepštas – Paukštelis pradėjo vadovauti Paukštelio partizanų būriui. Šiame būryje kovojo Stasys Strikulyš – Fricas, Leonas Štarolis – Aras, Grigalius Štarolis – Plienas, Edvardas Daučiūnas – Jokeris, Jonas Kalvaitis – Pažįstamas, Stasys Zalomskis – Lūšis, Audrius Ramanauskas – Komaras ir kiti vyrai. Jono Vepšto – Paukštelio vadovaujamas būrys veikė Krekenavos ir Ramygalos apylinkėse. Pažymėtina, kad šie valsčiai priskiriami prie tų, kuriuose laisvės kovotojai veikė aktyviausiai.

1950 metų pradžioje, nors laisvės kovų sąlygos dėl nuolatinių okupantų kariuomenės ir stribų siautimų ir trėmimų, buvo labai sunkios, Panevėžio apskrityje dar kovojo 11 partizanų būrių, kuriuose buvo 86 kovotojai. 1950 m. liepos 5 d. žuvus Vyčio apygardos vadui Alfonsui Smetonai – Žygaudui, apygardos vadu tapo Mykolas Šemežys – Putinas. 1951 metų pradžioje į Vyčio apygardą atvyko Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) Prezidiumo narys Jonas Kimštas – Žalgiris, Žygūnas. Tuo metu vyko laisvės kovotojų vadovybės centralizacija. J. Kimštas – Žalgiris įsakymu Nr.103 (1951 m. sausio mėnesį) iš dviejų Vyčio apygardos rinktinių – Briedžio ir Krikštaponio, sudarė vieną – Gedimino rinktinę. Pirmuoju jos vadu tapo Jonas Vepštas – Paukštelis. Rinktinėje buvo trys tėvūnijos: Varpo, Aušros ir Trimito. Netrukus J. Vepštas – Paukštelis tapo vienu geriausių vadų Vyčio apygardoje. Tačiau J. Vepštui – Paukšteliiui rinktinę vadovauti buvo lemta vos keletą mėnesių, nes kovo 14 d. jis žuvo.

Dimisijos kapitonas, buvęs laisvės kovotojas politinis kalinys Bronislovas Juospaitis – Direktorius prisimena: „1951 . kovą sniego buvo iki kelių. Mes 18 vyrų traukėme iš medžiotojų atrastos mūsų stovyklavietės - negalėjome rizikuoti likti. Keliaudami į Skilvonių mišką, Jono Vepšto – Paukštelio užtikrinti dėl saugumo, nakčiai užsukom pas jam gerai žinomus žmones Glitėnų apylinkėse atgauti jėgų. Paryčiui mane pažadino Paukštelis ir paprašė namo šeimnininkui paskolinti arklį, mat jam reikia nuvykti į kalvę. Kadangi buvau užtikrintas, kad žmogus doras, visada padedantis partizanams, leidau arklį paimti. O netrukus paaiškėjo, kad jis važiavo ne į kalvę, bet į saugumą...

J. Vepštas-Paukštelis (pirmoje eilėje antras iš deš.).

Auštant į namus įbėgo sargybinis ir pranešė girdėjęs netoliese tarškant kulkosvaidžių diskus. Apsirengėme, griebėmės ginklų, vos spėjome išbėgti į lauką, kai už tvarto pasigirdo pirmoji automato serija...Daugiau nei penkias valandas laikėmės prie sodybos. Pradžioje netikėjome išdavyste, galvojome, jog susidūrėme su pasaloje buvusiais keliasdešimties kareivių įgula. O išties mus puolė daliniai iš Krekenavos, Ramygalos, net Panevėžio. Šias aplinkybes sužinojau jau vėliau, grįžęs iš lagerio. Pasirodo, namo šeimnininkas kareivių buvo

užkluptas miškelyje, varantis samagoną. Saugumiečiai jį ir prigašdino – arba kalėjimas, arba išduoti partizanus, kuriuos žinojo besilankančius apylinkėse. Tad jis ir pasirinko jam atrodžiusį lengvesnį kelią...

Pradžioje įtemptai gynėmės, ir mums neblogai sekėsi. Pamatę, kad taip lengvai nepasiduosime, kareiviai padegė trobesius, tvartą, kluoną. Mums nebeliko priedangos, tad teko trauktis. Taip mane ir pakirto, nuo sodybos nutolusį apie 400 m – kliuvo į petį, sulaužė sąnarį, kliudė rankos riešą, koją, krūtinę – peršovė abu plaučius, per gerklę plūstelėjo kraujas, kuris jau nebeleido įkvėpti oro... Dar bandžiau sniegą valgyti, taip tikėdamasis sustabdyti kraujavimą, bet spaudimas buvo toks didelis, kad net pražiodo... Tada žuvo aštuoni partizanai, tarp jų Jonas Vepštas – Paukštelis, Leonas Štaruolis – Plienai, Danielius Krikščiūnas – Ripka, Jonas Masiokas – Ažuolas, Viktoras Mažeika – Vanagėlis ir kt. Mus tris – mane, Jadvygą Žardinskaitę – Daktarę ir Marytę Štarolytę – Audrų kūdikį – paėmė gyvus. Aš septyniose vietose sužeistas, buvau kaip negyvas – dar nušliaužęs 100 metrų mačiau kitų gyventojų trobesius, bet greitai praradau sąmonę."

Paukštelio būrio partizanai valo ginklus.

Su rūsčios romantikos priemaiša šį tragišką įvykį aprašo kita mūsų dalyvė partizanė ir tremtinė Marytė Štarolytė – Audrų kūdikis. Jos pasakojimas liudija, kad merginos drąsiai kovėsi greta vyrų: „Pakinkytais arkliais, susėdę į važius Paukštelio ir Direktorius būrio partizanai skubėjome į nežinią... Menu, kaip ritmiškai arklių kanopos kaukšėjo į Nevėžio ledą... Juokavo: gal važiuojam į mirties vietą... Niekas tada dar nežinojo, kad už keliolikos valandų mes visi išsiskirsime amžinai...“

Aušo 1951 m. kovo keturioliktosios dienos rytmetis. Pirmieji sargybiniai dar ilsėjosi lovoje, o aš tuo metu atsikėlusį prausiausi, kai stovėjęs sargybinis pranešė, kad priešas supa sodybą (mes buvome apsistoję Glitėnų k. pas Juozapavičius, pas kuriuos ir anksčiau užeidavome). Priešas buvo pastebėtas iš labai arti, nes tą rytmetį žemę dengė tirštas rūkas. Tai buvo akimirka, kai partizanai stvėrę ginklus šoko pro duris... Dar brolis Leonas – Aras atsigrežęs pažvelgė į mane... ir užvirė žiauri kova... Viskas vyko taip greitai, kad mes trise (pirmieji sargybiniai ir aš) nebepajėgėm iššokti – likome kambaryje. Taikinyi buvo visai arti, bet man pabandžius šauti per langą, užstrigo automatas. Reikėjo pakliūti pas savus. Iš kitos namo pusės suradę langutį, iššokome. Pirmiausia iššokau aš, bet nesuprantu, kaip pro tokį mažą langelį galėjo iššokti Klevas (Petras Markauskas). Tretysis – Danielius Krikščiūnas buvo pastebėtas. Jį pakirto priešų kulka... Prie slenkščio

jau kraujuose paplūdęs vaitojo Barkauskas – Brakonierius ir prašėsi pribaugti...Mes šliaužėme namo ir sniego uždanga. Norėjome prišliaužti prie pakinkytų arklių klojime, kurie buvvo vienintelis išsigelbėjimas. Visą laiką tratėjo kulkosvaidžiai ir automatai. Kulkos kliudė taip žemai, kad man, prigludusiai prie sniego, prieš kulką t.y. serija perskrodė kojos raumenis. Priekyje šliaužė B.Juospaitis – Direktorius, kulkų išvarpytu švarku, žinoma, ir kūnu.

Šliaužė ir kiti, bet man ir šiandieną akyse stovi Jonas Vepštas – Paukštelis. Jį mačiau jau mirties agonijoje...Jis taip pat stengėsi prišliaužti prie arklių, bet nebepajėgė. Sukaupęs paskutines jėgas ir pakėlęs galvą dar pasakė: „Vyrai, aš jau nieko nebegaliu.“ Paskui padėjo galvą ir mačiau, kaip geso jo akys...Nuotraukoje jį mačiau susisprogdinusių granata...Tebuvo tik pusė galvos.

Verdant kovai mes šliaužėme ir šliaužėme po truputį prie tikslo. Bet prišliaužti prie klojimo durų buvo neįmanoma. Neleido prieš kulkos. Tuomet sniego uždanga prišliaužė iš kitos pusės klojimo, pamatėme, kad ten durų visai nėra. Rogėse degė šiaudai...Ir arkliai stovėjo laukdami savo likimo...Mums išsigelbėjimo nebeliko. Menu, kai kažkas iš partizanų pasakė: „Išsišaudykim vieni kitus...“ Kažkas patarė: „Pakilkime ir bėkime, gal dar kas ir išbėgs.“ Mes pakilome, tik Bronius Juospaitis – Direktorius, matyt, negalėdamas pakilti – kočiojosi nuo namų tolyn...”

Kaip prisimena Aleksas Vaitelis – Rimtutis, tada gyvi liko septyni kovotojai, kurie, dengiami tiršto rūko sugebėjo pasitraukti. Tačiau sprukdami jie vėliau susidūrė su kareiviais, todėl pabėgti pavyko tik A.Vaiteliui (Rimtučiui), Faiforui, Nemunėliui, Klevui ir Viktoriukui.

Žuvusių laisvės kovotojų palaikus okupantai niekino Krekenavos ir Ramygalos miestelių aikštėse. Manoma, kad jie buvo užkasti Šilagalio kaimo (Ramygalos sen.) žvyrduobėse.

Prieinamuose literatūros šaltiniuose nepavyko aptikti duomenų apie kario savanorio vardo suteikimą Jonui Vepštui – Paukšteliiui, apie jo apdovanojimą ar laipsnio suteikimą. Matyt šis drąsus laisvės kovotojų vadas, kaip ir kiti minėti anksčiau, liko užmarštyje. Ar ne laikas tą klaidą ištaisyti?

Šaltiniai.

1. E.Markuckytė, D.Pilkauskas. Vyčio apygardos Gedimino rinktinės vadas Jonas Vepštas-Paukštelis. Tremtinys, 2013-02-08.
2. A.Šimėnas. Kovoje dėl Lietuvos laisvės. Panevėžio-Algimanto-Vyčio apygardų partizanai. Kaunas, 1998 m.
3. G.Kajėnas. Bronislovas Juospaitis – Direktorius: „Už savo tėvus, brolius ir tėvynę...“ Bernardinai.lt. 2015 12 05.
4. Laisvės kovų ir netekčių metai (Sud. R. Kaunietis), 1 d. „Margi raštai“, 2016 m.

2017-03-15